

CAPUT X.

De infidelibus occultis.

Restant postremo occulti, id est, ii, qui nec fidem internam, nec ullam Christianam virtutem habent, et tamen exterius propter temporale aliquod commodum fidem Catholicam profitentur, et communione Sacramentorum veris fidelibus permiscetur; quos quidem nullo modo ad veram Ecclesiam pertinere non solum Confessionistæ et Calvinistæ docent, sed etiam aliqui ex Catholicis, quorum unus est Joannes de Turrecremata, lib. IV de Ecclesia, par. 2, c. 20. Quamquam hic autor nihil fortasse aliud dicere voluit, nisi requiri fidem, ut quis unitus dici possit interna unione corpori Christi, quod est Ecclesia, quod quidem verissimum est.

Nos tamen modum loquendi plurimum sequimur, qui docent, eos, qui sola externa professione conjuncti sunt fidelibus cæteris, esse veras partes exteriores, atque adeo etiam membra, licet arida et mortua, corporis Ecclesiae. Vide Thomam Waldensem tom. I, lib. II, cap. 9, num. 10, et cap. 11, num. 5. Joan. Driedonem lib. IV de Ecclesiasticis Scripturis et dogmatibus, cap. 2, par. 2. Petrum a Soto in Confessione Catholica, quam opposuit Confessioni Wittembergensi cap. de Ecclesia, et cap. de Conciliis, et in Apologia pro eadem Confessione, par. 4, cap. 11. Hosium Cardinalem lib. III cont. Prolegomena Brentii, et Melchiorum Canum lib. IV de locis Theologicis, cap. ult. ad argumentum 12.

Ac primum hæc sententia demonstrari potest ex illis verbis Joannis: *Et nunc Antichristi multi facti sunt, ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum*, I. Joan. II (1). Hoc enim loco Joannes de hæreticis loquitur, quos Antichristos vocat, et dicit eos, antequam exirent, non fuisse ex nobis, id est, non fuisse Catholicos animo ac voluntate, sed hæreticos atque Antichristos, et tamen ex nobis exivisse, quia etsi non erant ex nobis, animo ac voluntate, erant tamen

ex nobis externa professione. Sed postquam se prodiderunt, et in apertum schisma proruperunt, jam desierunt omnibus modis esse ex nobis.

Et quamquam S. Augustinus aliquando illa verba: *Non erant ex nobis*, exponit de prædestinatione, tamen in commentario hujus loci exponit de hæreticis occultis. Sic enim ait Tract. 3. in epist. Joan.: « Omnes hæretici, omnes schismatici ex nobis exierunt, id est, ex Ecclesia exeunt, sed non exierunt, si ex nobis essent. Antequam exirent ergo, non erant ex nobis, si antequam exirent, non erant ex nobis. Multi intus sunt, non exierunt, et tamen Antichristi sunt. » Et infra: « Et qui intus sunt, certe sunt in Corpore Domini nostri Jesu Christi, quando adhuc curatur Corpus ipsius; et sanitas perfecta non erit nisi in resurrectione mortuorum. Sic sunt in Corpore Christi, quomodo humores mali; quando evomuntur, tunc relevatur corpus; sic et mali quando exeunt, tunc Ecclesia relevatur. Et dicit, quando eos evomit, atque projicit corpus, ex me exierunt humores isti, sed non erant ex me. Quid est non erant ex me? non de carne mea præcisi sunt, sed pectus mihi premebant cum inessent. » Eodem modo exponit lib. III de Baptismo, cap. 19. et Tract. 61. in Joannem, quorum locorum verba infra adferemus.

Secundo demonstratur hoc idem ex testimoniis eorum Patrum, qui communi consensu docent, eos, qui sunt extra Ecclesiam, nullam habere auctoritatem, aut jurisdictionem in Ecclesiam. Vide Cyprianum lib. I, epist. 6. et lib. II, epist. 1. Optatum lib. I cont. Parmenianum. Ambrosium lib. I de Penitentia, cap. 2. Hieronymum in Dialogo contra Luciferianos. Augustinum in Enchirid. cap. 65. et Celestinum Papam in epist. ad Clerum Constantinopolitanum, et in altera ad Joan. Antiochenum, quæ habetur in I tom. Coneilii Ephesini, cap. 18 et 19. et citantur etiam a Nicolao I, in epistola ad Michael.

Et sane ipsa ratio manifeste hoc idem docet. Quo pacto enim cogitari, aut fingi etiam potest, ut is habeat jurisdictionem, et proinde sit caput Ecclesiae, qui non est membrum Ecclesie? Quod enim unquam fuit caput, quod non fuerit membrum? Certum est autem, quidquid unus, aut alter senserit,

occultum hæreticum, si Episcopus, aut etiam summus Pontifex esset, non amittere jurisdictionem, nec dignitatem, aut nomen capituli in Ecclesia, donec aut ipse se ab Ecclesia publice separaret, aut convictus hæreticos invitus separaretur. Nam propterea Celestinus et Nicolaus locis citatis dicunt, Episcopum hæreticum, ex quo hæreses prædicare cepit, neminem potuisse solvere, vel ligare, quia nimirum antequam publice prædicare inciperet, etiamsi corde jam concepisset errorem, adhuc poterat solvere et ligare. Quod item confirmatur ex can. Audivimus; 24. quæst. 1. ubi sic legitur: « Sin autem ex corde suo novam hæresim confinxerit, ex quo talia prædicare cepit, neminem damnare potuit. » Adde, quod si occulti hæretici nullam habere possent jurisdictionem, redderentur incerti omnes actus, qui ex jurisdictione dependent, quod non parum Ecclesiam universam perturbaret. Jam ergo si is, qui non est in Ecclesia, non potest habere auctoritatem in Ecclesiam, et hæreticus occultus habere potest, et aliquando re ipsa habet auctoritatem in Ecclesiam, certe hæreticus occultus esse potest in Ecclesia.

Tertio idem probatur ex Origene, Augustino, et Gregorio. Origenes homil. 21. in Josue: « Etiam hic, inquit, in Hierusalem, id est, in Ecclesia sunt quidam Jebusei, qui et fide, et actibus perversi sunt. » Nec dubium est, quin loquatur de occultis, nam statim adjungit: « Neque enim dicimus de iis, qui manifeste, et evidenter criminosi sunt, ut non de Ecclesia expellantur. »

Augustinus lib. III de Baptismo, cap. 19.: « Hujus, inquit, fraternæ charitatis inimici, sive aperte foris sint, sive intus esse videantur, Pseudochristiani sunt, et Antichristi; inventis enim occasionebus foras exeunt; sed etiamsi occasiones desint, cum intus videntur, ab illa invisibili charitatis compage separati sunt. » Hæc Augustinus, qui cum de occultis hæreticis dicit, eos videri esse in Ecclesia, non significat, eos non esse revera, sed non esse eo modo, quo esse videntur. Videntur enim esse uniti interna et externa conjunctione membris cæteris, et tamen non sunt uniti, nisi conjunctione externa. Nam si revera nullo modo essent intus, sed tantum esse viderentur, pari ratione, non vere exirent, quando aperte se produnt sed exire videntur. Augustinus autem dicit, inventis occasionebus foras exeunt, et addit, eos esse

separatos quidem, etiam antequam exeant, sed ab invisibili charitatis compage, non ab externa Ecclesie communione. Quomodo intelligi debet etiam, quod idem Augustinus dicit, lib. IV, cap. 16. ubi dicit, hæreticos occultos separatos esse judicandos, licet ipsi non exeant; loquitur enim de separatione interna, non de externa. Neque proprium est hoc apud Augustinum, hæreticis occultis, sed omnibus peccatoribus, quos Augustinus affirmat non esse in corpore Christi, ut patet ex locis citatis capite superiore. Pergit loco notato Augustinus. « Unde, inquit, Joannes dixit, ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, non ait, quod exiendo alieni facti sunt, sed quod alieni erant, propter hoc eos exiisse declaravit. » Dicit et Apostolus Paulus de quibusdam, qui circa fidem aberraverant, in una magna domo eos fuisse, credo quod nondum exierant.

Item lib. IV, cap. 40: « Aut si zizania, inquit, sola dicenda sunt, quæ usque in finem in maligno errore perdurant, et foris multa frumenta sunt, et intus multa zizania. » Quorum verborum hic videtur esse sensus, ut intelligamus, extra Ecclesiam esse multos manifestos hæreticos, qui tandem convertentur ad veram fidem; et intus in ipsa Ecclesia esse multos occultos hæreticos, qui nunquam convertentur. Idem habet lib. I de civit. Dei, cap. 33: « Meminerit sane, inquit, in ipsis inimicis suis latere cives futuros, sicut ex illorum numero etiam Dei civitas habet secum connexos communione Sacramentorum. » Ubi illud est observandum, de inimicis, qui sunt extra Ecclesiam, Augustinum dixisse, eos cives futuros, quia modo non sunt cives, sed erunt tempore suo. At de inimicis, qui latent intra Ecclesiam, non dixisse inimicos futuros, sed præsentis; jam enim sunt in ipsa Ecclesia, cum tamen pertineant ad numerum inimicorum.

Rursum Tract. 61. in Joan. tractans illud Joan. XIII, ubi legitur Christum exeunte Juda turbatum fuisse: « Hoc nobis, inquit, Dominus significare sua turbatione dignatus est, quod scilicet falsos fratres, et Domini agri illa zizania, ita necesse est usque ad messis tempus inter frumenta tolerari, ut quando ex eis aliqua separari etiam ante messem urgens causa compellit, fieri hoc sine Ecclesie perturbatione non possit. Hanc perturbationem sanctorum suorum, per schismaticos, et hæreticos futuram, quodammodo præannuntians Dominus præfiguravit in

(1) I. Joan. II, 18 et 19.

seipso, cum exituro inde homine malo, et commixtionem frumenti, in qua diu fuerat toleratus, separatione apertissima relicto, turbatus est, non carne, sed spiritu. » Et infra declarat, quomodo Judas unus esset ex discipulis Domini, et tamen jam tybum gereret hæreticorum : « Unus, inquit, numero, non merito ; unus specie, non virtute ; commixtione corporali, non vinculo spirituali ; carnis adjunctione, non cordis socius unitate. » Et infra : « Utrumque verum est, et ex nobis, et non ex nobis, secundum aliud ex nobis, secundum communionem Sacramentorum ex nobis, secundum suorum proprietatem criminum non ex nobis. » Item lib. de gestis cum Emerito, cap. I : « Quidam, inquit, adhuc corde positi in parte Donati præsentiam nobis exhibent corporalem, carne intus, spiritu foris. »

Denique in lib. de catechizandis rudibus cap. 17. distinguit tria genera Christianorum, hæreticos oculos, malos Catholicos, bonos Catholicos : « Sunt, inquit, qui propetere volunt esse Christiani, ut aut promereantur homines, a quibus temporalia commoda expectant, aut quia offendere nolunt, quos timent. Sed isti reprobi sunt, etsi ad tempus eos portet Ecclesia, sicut area usque ad tempus ventilationis paleam sustinet. Si non se correxerint, et propter futuram semipiternam requiem Christiani esse coeperint, in fine separabuntur. Nec sibi blandiantur, quod in area esse possunt cum frumento Dei : quia in horreo cum illo non erunt, sed igni debito destinabuntur. Sunt etiam alii meliori quidem spe, sed tamen non minore periculo, qui jam Deum timent, et non irrident Christianum nomen, nec simulato corde intrant Ecclesiam Dei, sed in ista vita expectant felicitatem. » Ubi manifeste vides, ex collatione horum duorum generum hominum, primum illud esse eorum, qui Deum non timent, sed irrident Christianum nomen, et ficto corde intrant Ecclesiam, et tamen in ea sunt, et manent, ac numerum faciunt, donec aperta discessione non separantur.

Gregorius lib. 13. moral. cap. 4. explicans illa verba, Job XVI : *Ruge mee testimonium dicunt contra me* : « Quid, inquit, per rugas nisi duplicitas designatur ? Ruge itaque sunt sanctæ Ecclesie omnes, qui in ea dupliciter vivunt, quia fidem vocibus clamant, operibus denegant. Hi nimirum pacis tempore ; quia hujus Mundi potestatibus eandem fidem honori esse conspiciunt, fide-

les se esse mentiuntur. Sed cum sanctam Ecclesiam subitæ adversitatis procella turbaverit, illico ostendunt quod in perfida mente moluntur. » Et infra : « Sed quia nunc intra sinum fidei multos etiam reprobos tenet, cum tempus persecutionis exarserit, ipsos hostes patitur, quos prædicationis verbis alere ante videbatur. Dicit ergo, ruge mee testimonium dicunt contra me, id est, ipsi me insequendo increpant, qui nunc in meo corpore positi duplicitatis sue in se malitiam non emendant. » Et infra : « Etiam pacis suæ tempore sancta Ecclesia falsitatum patitur, dum sunt in ea multi, qui de æternitatis promissione diffidunt, et tamen se fideles esse mentiuntur, sed cum malitia tempus eruperit, is qui nunc metuens derogat ad contradicendum, ante faciem venit, quia verbis veræ fidei apertis vocibus obsistit. »

Quarto probatur ratione, ac primum similitudo corporis humani id quod querimus suadere potest. Est enim Ecclesia similis corpori humano, ut Apostolus docet, Rom. XII et I. Cor. XII ; in corpore autem humano multa ac varia esse videmus partium genera, ita ut quedam vivant et sentiant, quedam viviant, non sentiant, quedam nec viviant, nec sentiant, ut notum est. Igitur in Ecclesia quoque nihil impedit, quo minus sint aliqui, qui habeant fidem et charitatem ; quidam selam fidem ; quidam ne ipsam quidem fidem, sed externam dumtaxat conjunctionem.

Deinde si ii, qui fide interna carent, non sunt, nec esse possent in Ecclesia, nulla erit inter nos et hæreticos amplius questio de Ecclesie visibilitate, proinde (quod ego certe magni facio) supervacaneæ erunt tot eruditissimorum hominum disputationes, que hæctenus prodierunt. Omnes enim qui hæctenus scripserunt, id obiciunt Lutheranis, et Calvinistis, quod Ecclesiam invisibilem faciant. Nullam autem futuram amplius questionem, ita probo.

Lutherani et Calvinistæ signa visibilia quedam et externa Ecclesie statuunt, nimirum prædicationem verbi Dei, et Sacramentorum administrationem, et constanter docent, ubicumque hæc signa conspiciuntur, ibi esse etiam veram Christi Ecclesiam. Quia tamen solos justos et pios ad Ecclesiam veram pertinere volunt, et nemo potest certo scire, qui sunt vere justi et pii inter tam multos qui justitiam et pietatem exterius

præ se ferunt, cum certum sit multos ubique esse hypocritas, et falsos fratres : Idcirco nostri recte concludunt, eos facere Ecclesiam invisibilem. Porro Lutheranis et Calvinistis justitia in sola fide consistit, idemque est apud eos, Ecclesiam esse coetum justorum et piorum, et esse coetum vere credentium. Quis non igitur videt, nos cum illis plane convenire, si omnes illos ab Ecclesia excludamus, qui veram fidem in corde non habent ?

Ad hæc, necesse est, ut nobis certitudine infallibili constet, qui coetus hominum sit vera Christi Ecclesia ; nam cum Scripturæ traditiones, et omnia plane dogmata ex testimonio Ecclesie pendeant, nisi certissimi simus, quæ sit vera Ecclesia, incerta erunt prorsus omnia. At non potest certitudine infallibili nobis constare, quæ sit vera Ecclesia, si fides interna requiritur in quolibet membro, seu parte Ecclesie. Quis enim certo novit, in quibus sit ista fides ? Non igitur fides, aut aliquid aliud invisibile, et occultum requiritur, ut quis aliquo modo pertineat ad Ecclesiam.

Respondent quidam ad hoc argumentum dupliciter. Primo, satis certo posse cognosci coetum hominum fidelium, ita ut etiam videri dicatur, si effectus fidei conspiciatur, qualis est protestatio et confessio fidei ; nam etiam hominem vere et proprie videre dicimus, cum tamen animum non videamus nisi in suis effectibus. Secundo addunt, non esse necessarium, ut constet nobis distincte qui sint illi homines, qui Ecclesiam faciunt, sed satis esse si assignemus quemdam coetum hominum, intra quem certo sciamus, vel credamus esse omnes illos, quia Ecclesiam pertinent. Siquidem si cui ostenderetur populus Romanus universus in foro, aut in theatro, ubi tamen essent etiam aliqui externi admixti, vere diceretur illum vidisse populum Romanum, tametsi discernere non potuisset Romanos ab externis.

Sed neutra solutio videtur satisfacere. Ac prior quidem facile refellitur : nam cognitio illa ex effectibus non est certa, sed conjecturalis. Neque exemplum hominis convicti, nam in primis effectus vitæ in homine naturales sunt, et necessarii ; effectus autem fidei liberi sunt, ac voluntarii, proinde multo minus certi. Deinde nec ipsum hominem ita videmus, ut certitudine infallibili nobis constet, eum quem videmus esse hominem ; siquidem fieri potest, ut cum nos hominem

videre credimus, Angelum, aut dæmonem videamus in forma humana. Certe Abraham, Loth, Tobias, et alii in testamento veteri non raro homines esse crediderunt, qui Angeli erant ? Nos autem infallibilem certitudinem de Ecclesia habere volumus qualem habemus, non de ipso homine, sed de figura, et externis coloribus ac lineamentis corporis humanis, in quorum visione decipi non possumus.

Posterior vero solutio multis de causis non satisfacit. Primo, quia potest fieri, ut adeo crescat aliquando numerus hypocritarum, ut plures sint hæretici occulti, quam veri ac perfecti Catholici ; tum autem non posset quisquam vere dicere, hic coetus est Ecclesia Christi ; quandoquidem in eo coetu, quem ostendit, major pars ad Ecclesiam non pertinet, nec ipse scit, qui sint illi pauci qui Ecclesiam faciunt. Et quamvis sperandum sit, majorem partem eorum, qui profitentur fidem, esse sinceros, id tamen non est certum.

Secundo, quia cum nunquam tota Ecclesia in unum locum conveniat, ita ut possimus certo dicere, in hoc coetu est Ecclesia, sed sparsa sit per varia loca, et de nulla parte certi simus, an non sit tota illa pars sine vera fide, quocumque iverimus, semper erimus dubii, an communicemus cum vera Christi Ecclesia. Neque his repugnat, quod alibi scripsimus, Romanam Ecclesiam particularem non posse destitui vera fide ; nam nec ipsa Romana Ecclesia particularis tota simul alicubi convenit, sed sparsim congregatur in variis basilicis, quæ sunt in Romana civitate, nec certo scimus certitudine infallibili in eo coetu, ad quem nos forte accedimus, non esse omnes sine vera fide in corde.

Tertio, quia posset etiam fieri, ut totum generale Concilium esset extra Ecclesiam ; quid enim magnum esset, si inter tot millia profitentium Christi fidem, trecenti, vel quadringenti homines, qui ad Concilium conveniunt, fide vere carerent ? Ita nimirum res aliqui notissimæ, et quas certissimas esse oportet, in dubium revocabuntur. Certe Brentius, ut in disputatione de Concilio annotavimus, ea ratione Conciliorum auctoritatem elevat, quia non sumus certi, an ullus eorum Patrum fidem veram in corde haberit, et proinde in Ecclesia Dei fuerit, non enim est columna et firmamentum veritatis falsa Ecclesia, sed vera.

Quarto, quia si non scimus distincte, qui sint, qui Ecclesiam constituunt, non tam scimus, quæ sit Ecclesia, quam ubi sit, seu potius ubi lateat Ecclesia, quod quidem non satis est ad Ecclesiæ visibilitatem salvandam, de qua in sequenti capite disputandum erit. Sed jam quid aliqui objiciant, videamus.

Objiciunt primo, fundamentum et quasi formam Ecclesiæ esse fidem, cum legamus I. Cor. III : *Quasi bonus architectus fundamentum posui. Et : Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus.* Ad Ephes. II : *Superædificati supra fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.* Ephes. IV : *Unus Deus, una Fides, unum Baptisma* (1).

Respondeo : formam Ecclesiæ non esse fidem internam (nisi Ecclesiam invisibilem habere velimus) sed externam, id est, fidei confessionem. Id quod apertissime docet S. Augustinus lib. XIX contra Faustum, cap. 11, et experientia idem testatur; illi enim admittuntur ad Ecclesiam, qui profitentur fidem. In locis autem allegatis fides non dicitur forma, vel fundamentum Ecclesiæ, sed fundamentum justitiæ, vel doctrinæ, quæ est in Ecclesia. Adde, quod Scripturæ, sicut in Ecclesia ponunt fidem, ita etiam ponunt charitatem, et omnia dona Spiritus sancti, et tamen nemo Catholicorum docet, non esse de Ecclesia eos qui charitate et donis Spiritus sancti carent.

Objiciunt secundo, definitionem Concilii Lateranensis, quæ habetur cap. Firmiter, de summa Trinit. et fide Catholica : una est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nemo salvatur : cui similis est definitio Nicolai Pape, quæ habetur de consecrat. d. I. can. Ecclesia : Ecclesia est Catholicorum collectio, non sunt autem fideles et Catholici, qui fidem in corde non habent, etsi eam ore profiteantur.

Respondeo, non esse has Ecclesiæ definitiones. Nam Concilium Lateranense solum asserere voluit, Ecclesiam esse unam, non autem quid sit Ecclesia, accurate describere. Appellavit autem Ecclesiam fidelium, quia hoc nomine distinguuntur Christiani baptizati, tum ab iis, qui manifeste infideles sunt, tum etiam a catechumenis. Proprie enim apud veteres catechumeni non dicebantur fideles, ut supra ostendimus. Itaque

(1) I. Cor. III, 10 et 11; Eph. II, 20; IV, 5.

idem est, ac si Concilium dixisset, Christianorum Ecclesia una est, non multæ. Adde secundo, posse etiam nomen fidei accipi pro eo, qui fidem publice profetetur, quemadmodum mox dicemus de nomine, Catholicus. Adde tertio, verissime etiam dici potuisse, Ecclesiam fidelium, id est eorum, qui veram fidem habent in corde, unam esse; Ecclesia enim præcipue, et ex intentione fideles tantum colligit; cum autem admiscerentur aliqui ficti, et qui vere non credunt, id accidit præter intentionem Ecclesiæ. Si enim eos nosse posset, nunquam admitteret, aut casu admissos continuo excluderet.

Porro in verbis illis Nicolai Pape : « Ecclesia est Catholicorum collectio, » necessaria cogitur dicere, vocari Catholicos eos, qui fidem Catholicam profitentur, quicquid sit de fide interna. Jubet enim Nicolaus, ut non fiant Ecclesiæ, id est, ut ipse exponit, Catholicorum collectiones, sine nutu sedis Apostolicæ. Planum autem est, non aliter fieri posse Catholicorum collectiones, quam convocando in unum locum eos, qui habentur, et dicuntur Catholici, id est eos, qui publice Catholicos se esse profitentur.

Objiciunt tertio, testimonia Patrum, qui dicunt hæreticos non esse vere Christianos, quales sunt Tertullianus lib. de pudicitia. Cyprian. lib. IV, epist. 2. Athanasius serm. 2. contra Arianos, et Augustinus lib. de gratia Christi c. 11. at Ecclesia Christi non nisi Christianorum esse potest; non igitur ad Ecclesiam pertinent, qui veram fidem non habent. Respondeo : eos Patres loqui de manifestis hæreticis, qui nec in corde, nec in ore Christi fidem habent. Christianus enim nomen est professionis, et illi dicuntur Christiani, qui Christi legem ac fidem publice colunt ac sequuntur.

Objiciunt quarto, ante Christi adventum non solum Synagogam Judæorum ad Ecclesiam Dei pertinuisse, sed omnes præterea Gentiles, qui per orbem terræ dispersi, unum Deum sincere colebant. Ex quo videtur sequi, ut fides sit Ecclesiæ vinculum, et proinde qui fidem non habet, ad Ecclesiam non pertineat. Respondeo : omnibus sæculis eos omnes et solos Ecclesiam Dei constituisse, qui simul colligati erant confessione et protestatione, sive ea per sacrificia, sive alio modo fierent, unius fidei in unum Deum creatorem cæli et terræ.

Objiciunt ultimo, Potissima causa, cur in Ecclesia membris includuntur hæretici occulti, illa esse videtur, ut constet nobis infallibili certitudine, quinam cœtus hominum sit Ecclesia : at hæc certitudo haberi nequit, etiamsi hæretici occulti ad Ecclesiam pertinere dicantur : quod his argumentis confirmatur.

Primo, non sunt Ecclesiæ membra qui non sunt baptizati : at nemo scit certo, qui sint vere baptizati, tum quia character Baptismi est invisibilis, tum etiam quia cum exterior Baptismus exhibetur, pauci adsunt, qui videant, ac proinde cæteri fide humana contenti esse debent.

Secundo, Ecclesia non potest esse sine Episcopis et Presbyteris, ut Hieronymus docet contra Luciferianos. At quis novit certo, qui sint veri Episcopi et Presbyteri, cum id pendeat ab intentione ordinantis, et a characteris invisibili.

Tertio, excommunicati non sunt de Ecclesia, ut nos supra docuimus : at multi sunt excommunicati occulti, nimirum excommunicati a jure facto, et non promulgati coram populo, ex quo cogimur dubitare, cum aliquem videmus, sitne ille de Ecclesia, an non ?

Quarto, sæpe accidit, aut certe accidere potest, ut hæretici manifesti alicubi simulent se Catholicos, item Judæi, Turcæ, Paganæ miscent se fidelibus, et tamen aut ipsi de Ecclesia non erunt, aut Ecclesiam esse dicimus cœtum hæreticorum et Paganorum hypocritarum.

Respondeo ad primum, ad hoc, ut aliquis sit de corpore Ecclesiæ, non requiri characterem, sed externum Baptismum; nec externum Baptismum requiri, ut quis censeatur et sit de Ecclesia, sed tantum ut admittatur. Si quis enim petit admitti ad Ecclesiam, id non fiet sine Baptismo. Tamen si quis dicat se baptizatum, et non constet contrarium, admittetur ad Sacramenta cætera, et per hoc erit de corpore Ecclesiæ. Et signum hujus quia si postea innotescat, illum non fuisse baptizatum, siquidem culpa ipsius id sit factum, expelletur de congregatione, nec recipietur, nisi post penitentiam baptizetur. At si non culpa ejus, non repellatur, sed pericietur in eo, quod deerat, nec judicabitur non fuisse in Ecclesia, sed judicabitur intrasse aliunde, quam per ordinariam portam. Unde Innocentius III. cap. Apostolicam, de Presbytero non baptizato, judicavit, Presby-

terum non baptizatum vere fuisse in Ecclesia, et jussit pro ejus anima offerri sacrificium, ut pro aliis fidelibus. Et Dionysius Alexandrinus, ut habemus lib. VII, cap. 8. hist. Eccles. judicavit quendam fuisse vere in Ecclesia, quem constabat non vere baptizatum, sed tantum percepisse alia Sacramenta, ut baptizatum.

Hæc videtur fuisse sententia Joan. Driedonis lib. IV de script. et dogm. Ecclesiast. cap. 2. part. 2. ubi sic loquitur. « Omnes qui habentur, tanquam Sacramento fidei visibiliter adscripti Ecclesiæ, secundum pacem quamdam corporaliter cum Christiano populo conversantes, dicuntur esse in Ecclesia, donec vel judicio Ecclesiæ separentur, vel sua sponte exeant, ipsam Ecclesiam contemnentem et persequentem. » Hæc ille. Qui satis aperte scribit, in Ecclesia esse non solum omnes baptizatos, sed omnes etiam illos, qui habentur pro baptizatis. Posset tamen etiam responderi, et melius, eos qui non sunt baptizati, et tamen habentur pro baptizatis, esse de Ecclesia secundum apparentiam exteriorem tantum, id est, putative, non vere. Nec tamen inde sequitur, ut Ecclesia fiat invisibilis : nam tametsi non possent aliqui probare se esse baptizatos, tamen plurimi probare possunt : et Baptismus natura sua visibilis est.

Ad secundum dico, posse in Episcopis duo considerari. Primo, quod locum Christi teneant, et quod propterea debeamus illis obedientiam, et quod ipsi non possint nos decipere in iis, quæ necessaria sunt ad salutem. Secundo, quod habeant potestatem Ordinis, et Jurisdictionis. Si primo modo considerentur, certum sumus certitudine infallibili, quod isti, quos videmus, sint veri Episcopi et Pastores nostri. Nam ad hoc non requiritur, nec fides, nec character ordinis, nec legitima electio, sed solum, ut habeantur pro talibus ab Ecclesia. Cum enim sint Episcopi propter Ecclesiam, non contra : Deus assistit eis, qui pro talibus habentur, ne errent in Ecclesia docenda. Itaque sunt illi veri Episcopi, et Pastores, non absolute : sed quod ad illa tria quæ diximus. Quod est idem, ac si diceremus, eos non esse quidem in se veros Episcopos : tamen donec pro talibus habentur ab Ecclesia, debent illis obedientiam, cum conscientia etiam erronea obliget : item tenere eos locum Christi, de facto non de jure, cum re ipsa populum Christi nomine regant. Denique non posse ab illis Ecclesiam

decepi, cum Ecclesia non possit errare, et tamen eos teneatur sequi, quos pro veris Pastoribus habet. Quod postremum sano modo accipiendum est; si videlicet hujusmodi Episcopi in doctrina omnes conveniant, aut summi Pontifices sint. Neque enim dubium est, quin Episcopi particulares, si ab aliis dissident, errare possint. Si secundo modo considerentur, non habemus certitudinem, nisi moralem, quod isti sint veri Episcopi, quamquam certum est certitudine infallibili, quod aliqui saltem sint veri, alioqui Deus Ecclesiam deseruisset. Sed ad hoc, ut teneamus Ecclesiam certam et conspicuam, quantum ad capita et membra, sufficit prima consideratio.

Ad tertium dico, excommunicatos occultos esse de Ecclesia, numero, non merito; de facto, non de jure.

Ad quartum dico, in primis difficile esse, ut ejusmodi homines non continuo detegantur, sed tamen etiamsi longo tempore deludent Ecclesiam, nihil inde incommodi accidere posse: nam Ecclesia non eos numerat inter suos, nisi ratione professionis externae (nec enim de internis homines judicant) professio autem illa externa sanctissima est, licet ab illis male usurpetur. Itaque sunt illi de Ecclesia corpore, dum fidelibus junguntur eo vinculo professionis et obedientiae, quod Ecclesiam universam ligat, et in unum corpus redigit. Nec tamen sequitur, Ecclesiam propterea esse cœtum hæreticorum, et Paganorum hypocritarum; nam etsi pauci quidam tales in Ecclesia sunt, tamen certis sumis certitudine Fidei divinæ, in eadem Ecclesia multos esse vere fideles, pios, et electos, quemadmodum etiam in corpore humano inveniuntur et unguis et capilli, qui non vivunt, et nemo tamen inde colligit, corpus humanum nihil esse, nisi unguis et capillos. Atque hæc dicta sunt juxta sententiam Driedonis. Nam secundum alteram sententiam, quam nos paulo ante veriorum esse diximus, respondendum erit, Judæos, Turcas, Paganos, nec non manifestos Hæreticos, qui simulent se esse Christianos et Catholicos non esse de Ecclesia, nisi secundum apparentiam exteriorum et putative, non vere. Neque inde sequetur ut Ecclesia fiat invisibilis: nam si forte necesse sit, cognoscere, an ejusmodi homines sint Ecclesie Catholicae membra, nec ne: cogi poterunt, ut ostendant admissionem suam ad Ecclesiam, id est, ut probent se baptizatos, vel reconciliatos,

quæ visibilia, et sensibus externis exposita sunt. Alia vero ratio est de fide, aliisque internis virtutibus, quas qui in omnibus Ecclesie membris requirunt, ii faciunt Ecclesiam plano invisibilem, et soli Deo notam, ut recte Petrus a Soto Brentianis objicit.

CAPUT XI.

Proponitur altera controversia: An Ecclesia sit semper visibilis, sive, an errare et deficere possit.

Explicemus, quid sit Ecclesia, nunc dicendum est, qualis sit. Dissensio inter nos et hæreticos in tribus consistit. Primum enim illi dicunt, veram Ecclesiam esse invisibilem, solum Deo cognitam. Quo loco nota ex Friderico Staphilo in prima Apolog. par. 3. Lutheranos initio Ecclesiam invisibilem fecisse; deinde tamen, cum viderent absurdam, quæ inde sequebantur, secreto consilio statuisse, ut Ecclesia visibilis diceretur: Itaque cooperunt omnes docere, Ecclesiam esse visibilem; sed sic tamen, ut nomine visibilis, re invisibilis esset.

Ac primum, Lutherus in lib. de servo arbitrio, cum ei Erasmus objecisset, non esse credibile, Deum tam longo tempore deseruisse Ecclesiam, respondit: Deum nunquam deseruisse Ecclesiam, sed non esse Ecclesiam Christi illam, quæ vulgo dicitur Ecclesia, id est, Papam, Episcopos, Clericos, Monachos, et cæteram Catholicorum multitudinem; sed Ecclesiam esse quosdam paucos pios, quos, quasi reliquias, Deus conservat: Et semper hoc fuisse in mundo, ut vera Ecclesia non esset illa, quæ dicebatur Ecclesia; sed pii quidam pauci. Et in lib. cont. Catharinum dicit, Ecclesiam esse spiritualement, et sola fide perceptibilem. In lib. de abroganda Missa privata, par. 1. sic loquitur idem Lutherus: « Quis, inquit, Ecclesiam nobis monstrabit, cum sit occulta in Spiritu, et solum credatur? sicut dicitur: Credo Ecclesiam sanctam? »

Jam Magdeburgenses Cent. I. lib. I. cap. 4. col. 170. definiunt, Ecclesiam cœtum visibilem; tamen col. 171. distinguunt duas Ecclesias, et col. 178. dicunt, veram Ecclesiam esse cœtum exiguum plerumque; falsam

vero, numerosissimum, quia ad veram soli illi pertinent, qui intrant per portam angustam, id est, vere pii, quæ Ecclesia proinde sit invisibilis: et eorum. 181. dicunt, tempore Christi fuisse de Ecclesia vera Pastores, Magos, Zachariam, Simeonem, Mariam, Annam; non autem Pontifices et Sacerdotes, quia nimirum illi pii, isti impii erant.

Philippus Melancthon in locis, loco 12. qui est de Ecclesia, repetit aliquoties Ecclesiam esse visibilem; tamen ibidem dicit, in controversiis sequendum esse verbum Dei juxta confessionem veræ Ecclesie; hanc autem veram Ecclesiam dicit non esse Pontifices et Sacerdotes, nec majorem partem Concilii, sed quosdam pios et electos a Deo illuminatos: et ibidem dicit, tempore Eliae Ecclesiam veram fuisse Eliam, Elisæum, et paucos alios illis ad hærentes: non autem cæteram Judæorum multitudinem: Et tempore Christi Ecclesiam fuisse Zachariam, Simeonem, Mariam, Pastores, quia nimirum pii erant.

Brentius in Confessione Wirtemberg. cap. de Conciliis, dicit, habere Ecclesiam Dei promissionem: tamen non esse standum iudicio Conciliorum, quia pauci sunt ibi electi, et quia sæpe major pars vincit meliorem. Et in Prolegomenis: « Vide, inquit, quod faciat (Petrus a Soto) Ecclesiam visibilem, et sensibus corporeis perspectam. Delectendus igitur erit ille articulus Symboli Apostolici: Credo Ecclesiam sanctam Catholicam, et erit sic reponendus; Video et sentio Ecclesiam sanctam Catholicam. » Item Calvinus lib. IV. Institut. cap. 4. § 7: « Bifariam, inquit, de Ecclesia sacra litteræ loquuntur: interdum enim cum Ecclesiam nominant, eam intelligunt, quæ est revera coram Deo etc. » Et infra de hac loquens: « Nobis, inquit, invisibilem, solius Dei oculis conspicuam, credere Ecclesiam necesse est. » Et §. 3: « Cæterum, inquit, ad amplexandam eo modo Ecclesie unitatem, nihil opus est Ecclesiam ipsam oculis cernere, aut manibus palpare. »

Secundo docent, visibilem Ecclesiam interdum ita errare in fide, et moribus, ut penitus deficiat: ita Calvinus in præfatione Institut. « Sed non parum, inquit, a vero aberrant, dum Ecclesiam non agnoscunt, nisi quam præsentati oculo cernant. » Et infra: « Fremunt, inquit, nisi Ecclesia digito sem-

per ostendatur. » Et infra: « Quin potius, inquit, permittamus Deo, ut quando ipse solus novit qui sui sunt, interdum etiam Ecclesie sue exteriori notitiam ab hominum aspectu auferat. »

Tertio docent, Ecclesiam veram, id est invisibilem, non posse quidem deficere, nec errare in iis, quæ necessario ad salutem pertinent, tamen in aliis errare posse: Ita Calvinus lib. IV. cap. 8. Institut. §. 43. et alibi. Nos contrarium asserimus, ac singula suis argumentis confirmabimus.

CAPUT XII.

Ecclesiam esse visibilem.

Primum igitur, quod vera Ecclesia sit visibilis, probatur primo ex Scripturis omnibus, ubicumque invenitur nomen Ecclesie: nam semper nomine Ecclesie visibilis congregatio significatur; nec unum saltem locum Calvinus proferre potuit, nec protulit, ubi hoc nomen tribueretur congregationi invisibili. Certum cum dicitur Num. XX: *Cureduxistis Ecclesiam Domini in solitudinem?* Ecclesia vocatur populus ille notissimus Israel, qui exierat de Ægypto. Sic III. Reg. VIII. de visibili Ecclesia manifeste loquitur Scriptura, cum dicit: *Convertiteque Rex faciem suam, et benedixit omni Ecclesie Israel. Omnis enim Ecclesia Israel stabat.* Matth. XVI. *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam* (1). Nomen petrae sive intelligas Christum aut fidei confessionem, ut hæretici volunt, sive Petrum, ut nos credimus, semper fundamentum Ecclesie est aliquid sensibile ut patet, ac proinde Ecclesia ipsa est sensibilis, sive visibilis: nam etsi nunc neque Christum, neque Petrum videamus, tamen tunc uterque sensibus corporeis expositus erat ad videndum: et nunc uterque videtur, non in se, sed in vicario, aut successore suo: Sicut Regnum Neapolitanum non ideo est invisibile, quia Rex abest, nam Rex videtur in suo Prorege, Matth. XVIII: *Dic Ecclesie, si Ecclesiam non audierit, etc.* (2)

Certe neutrum servari posset, si esset Ecclesia invisibilis, Actor. XX: *Attendite vobis*

(1) Num. XX, 4; III. Reg. VIII, 14; Matth. XVI, 18. — (2) Matth. XVIII, 17.

et universo gregi, in qua vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. Quomodo poterant regere Ecclesiam, quam non noverant? Actor. XV: *Illi quidem deducti ab Ecclesia pertransibant Phœnicem*. Et ibidem: *Cum venissent Hierosolimam, suscepti sunt ab Ecclesia*. Et c. XVIII: *Ascendit Paulus, et salutavit Ecclesiam*. Quomodo ista conveniunt Ecclesiae invisibili? I. Corinth. XV. Galat. 1. et Philipp. III. Paulus dicit, se persecutum Ecclesiam Dei: at notum est, quos persecuebatur, ex Actis Apostolor. cap. IX. Denique I. Timoth. III: *Hæc tibi scribo, fili Timothee, ut scias, quomodo te oporteat conversari in domo Dei, quæ est Ecclesia Dei vivi, etc.* (1) At sane non poterat in ea conversari, nisi sciret, quænam esset.

Secundo, probatur ex aliis Scripturis, ubi non nominatur, sed tamen aperte describitur Ecclesia, Psalm. XVIII: *In Sole posuit tabernaculum suum*; exponit Augustinus tr. 2. in epist. Joannis: « In manifesto posuit Ecclesiam suam, ut, sicut Sol non potest omnino latere, ita nec Ecclesia possit abscondi. » Item Isaïæ II, Daniel II, et Michææ IV comparatur Ecclesia monti magno et conspicuo, qui nullo modo potest latere, secundum communem expositionem Hieronymi in ea loca, et Augustini tract. 1. in epist. Joannis. Item illud Matth. V: *Non potest civitas abscondi supra montem posita*. Augustinus lib. de unit. Ecclesie, cap. 14. et alibi passim exponit de Ecclesia. Denique parabola Evangelicæ de area, de reti, de ovili, de convivio etc. omnes ostendunt Ecclesiam veram, quæ est regnum celorum, esse visibilem.

Probat tertio, ex ipso ortu, et progressu Ecclesie; nam, ut omittamus statum Testamenti veteris, in quo adeo visibilis erat Ecclesia, ut in ipsa carne portarent visibile signum circumcisionis; in Testamento novo sine dubio Ecclesia Christiana tota erat in principio in Apostolis et discipulis Christi, qui adeo visibiles erant, ut super eos visibiliter Spiritus sanctus descenderit in die Pentecostes. Deinde istis additi sunt visibiliter una die homines ad tria millia, et rursus ad quinque millia, per fidei Confessionem et Baptismum, ut patet Actor. I, II, III et IV, ac deinceps semper illi omnes, et soli habitus sunt de Ecclesia Christi, qui ad illos primos se adjunxerunt per Baptismum et Confessio-

nem fidei, et inde non recesserunt per hæreses aut schismata, vel expulsi non sunt per excommunicationem.

Quarto, probatur ex ipsa ratione Ecclesie; Ecclesia enim est societas quadam, non Angelorum, neque animarum, sed hominum. Non autem dici potest societas hominum, nisi in externis et visibilibus signis consistat; nam non est societas, nisi se agnoscant ii, qui dicuntur socii, non autem se possunt homines agnoscere, nisi societatis vincula sint externa et visibilia. Et confirmatur ex more omnium humanarum societatum; nam in militiam, in civitatem, in regnum, et alia similia non aliter homines describuntur, quam signis visibilibus. Unde Augustinus lib. XIX cont. Faustum, cap. 14: « In nullum, inquit, nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum, vel Sacramentorum visibilium consortio colligentur. »

Quinto, tempore Christi, ut voluit Philippus et Illyricus, Ecclesia solum erat in Zacharia, Simeone, Anna, Maria, et paucis aliis piis, non autem in Pontificibus et cætera multitudine Judæorum. At constat, quod Zacharias, Simeon, et cæteri communicabant cum Pontificibus in templo, sacrificiis etc. Nam Zacharias in eodem templo sacrificabat. Anna ab eo templo non recedebat. Maria ibat singulis annis ad templum illud. Christus ipse mittebat leprosos ad Sacerdotes, et dicebat: *Quæ dicunt, facite*. Ergo, vel male faciebant isti communicando falsæ Ecclesie; vel male faciunt Lutherani non communicando nobiscum, et non obediendo Pontifici.

Sexto, probatur ex necessitate; nam tenemur omnes sub periculo æternæ mortis veræ Ecclesie nos adungere, et in illa perseverare, id est, capiti ejus obedire, et cæteris membris communicare, ut patet ex Cypriano de simplicitate Prælator. Hieronymo in epist. 1. ad Damasum de nomine hypostasis, et Augustino lib. IV de Baptismo, cap. 1. At hoc fieri non potest, si est Ecclesia invisibilis.

Septimo, ex dictis questione superiore; si enim Ecclesia est congregatio hominum utentium Sacramentis iisdem, et fidem Christi profitentium, sub regimine legitimorum pastorum, ut ibi probatum est, sequitur necessario eam esse visibilem.

(1) Act. XX. 28; XV. 5; XVIII. 22; I. Tim. III. 14 et 15.

Ultimo, testimonis veterum, Origenes homil. 30. in Matthæum: « Ecclesia, inquit, plena est fulgore ab Oriente usque ad Occidentem etc. » Cyprianus lib. de unit. Ecclesie: « Ecclesia, inquit, Domini luce perfusa, radios suos per orbem terrarum spargit, etc. » Chrysostom. homil. 4. in cap. VI Isa. « Facilius est, inquit, Solem extinguere, quam Ecclesiam obscurari. » Augustinus lib. III cont. epist. Parmeniani, cap. 5.: « Nulla, inquit, est securitas unitatis, nisi ex promissis Dei, Ecclesia declarata, quæ supra montem, ut dictum est, constituta, abscondi non potest. » Tract. 1. in epist. Joan.: « Numquid digito ostendimus Ecclesiam, fratres mei? Nonne aperta est? » Et Tractat. 2.: « Quid amplius dicturus sum, quam cæcos, qui tam magnum montem non vident? Qui contra lucernam, in candelabro positam, oculos claudunt? »

CAPUT XIII.

Ecclesiam visibilem non posse defecere.

Jam, quod Ecclesia ista vera et visibilis non possit defecere, facile probari potest. Notandum autem est, multos ex nostris tempus terere, dum probant absolute Ecclesiam non posse defecere; nam Calvinus, et cæteri hæretici id concedunt; sed dicunt, intelligi debere de Ecclesia invisibili. Probare igitur volumus, Ecclesiam visibilem non posse defecere; et nomine Ecclesie non intelligimus unum, aut alterum hominem Christianum, sed multitudinem congregatam, in qua sint Prælati et subditi.

Primum, id ostenditur ex Scripturis, ubi aperte nominatur Ecclesia, Matth. XVI: *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, et porta inferi non prevalebunt adversus eam*. Cui similis est ille I. Timoth. III: *Ut scias, quomodo te oporteat conversari in domo Dei, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna, et firmamentum veritatis* (1). In utroque loco agitur de Ecclesia visibili, ut ostendimus, et tamen audivimus ipsam veritatem asserentem, portas inferorum non prævalituras contra eam Ecclesiam.

(1) Matth. XVI. 18; I. Tim. III. 15. — (2) Matth. XXVIII. 20. — (3) Eph. IV. 11, 12 et 13. — (4) Psal. XLVII. 9.

Secundo, ex aliis locis, ubi aperta est promissio sine nomine Ecclesie, Matth. ult.: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (2). Quæ verba ad Ecclesiam visibilem dicta sunt, nimirum ad Apostolos, et discipulos cæteros, quos in die ascensionis suæ Dominus allocutus est; et cum illi homines non essent permansuri in corpore usque ad mundi consummationem, necesse est dicere hanc promissionem pertinere ad eorum successores. Itaque hunc locum de Ecclesie perpetua duratione intelligunt Leo I, in epist. 31. ad Puleheriam Augustam, et Leo II, in epist. ad Constantinum Augustum.

Præterea Ephes. IV: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios Prophetas, alios Evangelistas, alios Pastores, et Doctores ad consumptionem Sanctorum in opus ministerii, in edificationem corporis Christi, donec occurrerimus omnes in unitatem Fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, et mensuram ætatis plenitudinis Christi* (3); ubi Apostolus docet, mansura in Ecclesia ista ministeria pastorum et doctorum, et continuam edificationem corporis Christi, et proinde visibilem Ecclesiam, usque ad diem judicii. Nam quando sola esset in mundo Ecclesia invisibilis, non invenirentur ista ministeria, quæ non possunt exerceri, nisi se pastores et oves agnoscant. Et notandum, quod licet veteres intelligant hunc locum de spirituali mensura corporis mystici; recentiores autem de corporali mensura corporum beatorum, quæ dicunt futura tantæ magnitudinis, quantæ fuerunt vel fuissent in perfecta sua ætate; tamen omnes intelligunt hunc locum de novissimis diebus, quando complebitur numerus electorum. Vide Augustin. lib. XXII de Civit. Dei, cap. 15, 47 et 48. ubi utramque explicationem tangit.

Præterea Psal. XLVII: *Deus fundavit eam in æternum* (4); id est, Ecclesiam suam, quæ est civitas ejus, et Augustinus exponit, et res ipsa clamat: nam totus Psalmus est de fundatione Ecclesie Christianæ, tamquam novæ et visibilis civitatis. Incipit enim *Magnus Dominus et laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus: Fundatur exultatione universa terre etc.* Item Is. LXI (quod caput intelligi de Ecclesia novi testamenti, docuit Christus Lucæ IV, cum in Sy-

nagoga citavit, et exposuit de adventu suo initium hujus caritatis: *Spiritus Domini super me etc.* sic habetur: *Et fœdus perpetuum feriam eis: et scietur in Gentibus semen eorum et germen eorum in medio populorum. Omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus* (1). Profecto tam est perspicuus hic locus, ut expositione non egeat. Quomodo enim invisibilis erit ille cœtus, de quo dicitur: *Omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus*.

Accedant tertio testimonia ex parabolis, quibus omnium consensu significatur Ecclesia: Area enim in qua sunt grana et paleæ; et rete, in quo sunt boni et mali pisces; et ager, in quo sunt frumenta et zizania; et convivium, in quo sunt boni et mali discumbentes; et ovile, in quo sunt oves et hœdi, significant Ecclesiam visibilem, ut etiam hæretici fatentur. Nam Ecclesia invisibilis non habet malos et bonos, sed tantum bonos, secundum eorum sententiam. At eadem parabola docent, istam Ecclesiam visibilem nunquam interituram usque ad diem judicii; nam Matth. III dicitur: *Ipse permandabit aream suam, et triticum congregabit in horreum suum, paleas autem comburet igne inextinguibili; quod sine dubio non fiet ante diem judicii*. Et Matth. XIII dicitur: *Sinate utroque crescere usque ad messem*. Et infra: *Messis autem consummatio sæculi est*. Et infra: *Sic erit in consummatione sæculi: exibunt Angeli, et separabunt malos de medio iustorum etc.* (2)

Quarto, probatur ex Scripturis, quæ loquuntur de regno Christi Psal. LXXXVIII: *Thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in celo fidelis*. Ibidem: *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli*. Daniel II: *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cœli Regnum, quod in æternum non dissipabitur: et Regnum ejus alteri populo non tradetur etc.* Et Lucæ I: *Et Regni ejus non erit finis* (3). Ista loca non possunt intelligi, nisi de vera et visibili Christi Ecclesia nunquam interitura. Nam Regnum Christi sine dubio est vera ejus Ecclesia. Neque regnum dici possunt aliquot homines occulti, et dispersi, et separati ab invicem, qui se non noverunt, qualis est Ecclesia invisibilis Lutheranorum. Regnum enim est multitudo

hominum congregatorum, qui se invicem noverunt.

Præterea in Psal. LXXXVIII, ubi dicitur Christi regnum æternum, dicitur etiam, quod in eo sint boni et mali, ac proinde, quod Ecclesia sit visibilis: *Si autem dereliquerint filii ejus, inquit, legem meam, et justitias meas non custodierint etc. Visitabo in virga iniquitatem eorum, et in verberibus peccata eorum; misericordiam autem meam non dispergam ab eo etc.* (4). Quem locum pulchre exponit de flagellis Ecclesie S. Cyprianus in ser. de lapsis. In illo etiam cap. II Dan. ubi dicitur, Regnum Christi perpetuum; legimus quoque illud, Regnum esse montem magnum implemtem omnem terram, quem Isaias cap. II et Mich. cap. IV vocabant montem manifestum, secundum LXX.

Quinto, probatur testimoniis veterum: Origenes et Chrysostomus locis citatis id affirmant; sed clarius Augustinus et Bernardus. Augustinus in Psal. CI, concion. 2. disputans contra Donatistas, qui totam Ecclesiam visibilem perisse dicebant, et in solis quibusdam justis in Africa remansisse: *« Sed, inquit, illa Ecclesia, quæ fuit omnium Gentium, jam non est, perit, hoc dicunt, qui in illa non sunt. O impudentem vocem, illa non est, quia tu in illa non est. Vide, ne tu ideo non sis, nam illa erit, etsi tu non sis. »* Et infra Ecclesiam ita loquentem introducit: *« Quamdiu ero in isto seculo? annuntia mihi, propter illos, qui dicunt, fuit, et jam non est, propter illos qui dicunt: impletæ sunt Scripturæ, crediderunt omnes gentes. Sed apostatavit et perit Ecclesia de omnibus Gentibus; Et annuntiavit, nec vacua fuit vox ista. Quis annuntiavit mihi, nisi ipsa via? Quando annuntiavit? Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi. »* Similia habet in Psal. CXLVII et libro de unitate Ecclesie, cap. 43. et 20. et alibi.

Neque responderi potest, loqui Augustinum de Ecclesia invisibili; illam enim non perisse, nec perituram, Donatistæ admittebant, et ad se trahebant illud: *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (5), ut Augustinus refert loco notato in Psal. CI. Bernardus serm. 79. in Cant. in illud: *Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris mee* (6): *« Ita est, inquit, et*

(1) Isai. LXI, 8 et 9. — (2) Matth. III, 12; XIII, 30, 39 et 41. — (3) Psal. LXXXVIII, 38; Dan. II, 44; Luc. I, 33. — (4) Psal. LXXXVIII, 31 et 32. — (5) Matth. XXVIII, 20. — (6) Cantic. III, 4.

CAPUT XIV.

Ecclesiam non posse errare.

tunc, et deinceps non deficit genus Christianum, nec fides de terra, nec charitas de Ecclesia. Venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in eam, et non cecidit, eo quod fundata esset super petram, petra autem erat Christus. Itaque nec verbositate Philosophorum, nec cavillationibus hæreticorum, aut gladiis persecutorum, potuit ista, nec poterit aliquando separari a charitate Dei etc. » Nec possunt hæc intelligi de Ecclesia invisibili; nam illam non persequuntur gladii tyrannorum, nec verbositas Philosophorum, nec cavillationes hæreticorum. Itaque visibilis Ecclesia non deficit. Accedat Vincentius Lirinensis, qui in suo communitario tamquam errorem gravissimum reprehendit Nestorii sententiam, qui dicebat, totam Ecclesiam errasse in mysterio Incarnationis, eo quod cæcos doctores secuta esset.

Ultimo, probatur hoc idem naturali ratione. Primum enim si aliquando sola maneret in mundo Ecclesia invisibilis, aliquando etiam esset impossibilis salus iis, qui sunt extra Ecclesiam. Nam non possunt salvari, nisi in Ecclesiam ingrediantur: quemadmodum tempore Noe peribant necessario, qui non habebant aditum ad arcam: at non possunt ingredi in Ecclesiam, quam ignorant, igitur non habent remedium.

Præterea, de ratione unius veræ Ecclesie est, ut sit visibilis, ergo si Ecclesia visibilis perit, nulla vera Ecclesia remanet.

Denique, vel homines illi occulti, qui Ecclesiam invisibilem constituunt, profitentur palam fidem suam, et abstinere ab idolorum cultura, vel non; si profitentur, ergo non est Ecclesia invisibilis, sed maxime visibilis, sicut erat tempore Martyrum; si non profitentur, ergo nulla est Ecclesia; nam non est Ecclesia vera, in qua nulli sunt boni, et qui salventur; non autem sunt boni, nec salventi, qui non confitentur fidem, sed ea in corde retenta, exterius profitentur perfidiam et idololatriam, eum ad Roman. X dicat Apostolus: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Et Matth. X: *Omnis, qui negaverit me coram hominibus, negabo eum coram Patre meo* (1). Ergo implicat contradictionem, Ecclesiam esse, et carere omnino forma visibili, nisi ponatur extra mundum, ubi nunquam sit necessarium fidem confiteri.

(1) Rom. X, 10; Matth. X, 33.

Superest ut probemus, Ecclesiam non posse errare ullo modo, etiam non apostatando a Deo. Est tamen prius paulo diligentius explicanda sententia adversariorum, et nostra.

Calvinus igitur dicit, istam propositionem: *« Ecclesia non potest errare, »* esse veram, si intelligatur cum duplici restrictione. Prima est, si Ecclesia non proponat dogmata extra Scripturam, id est, si rejiciat traditiones non scriptas, et solum proponat fideliter quæ habentur in Scripturis. Si autem quæras, an certi simus, quod Ecclesia proponet semper fideliter, quæ sunt in Scripturis? Respondet, Ecclesiam semper proponere fideliter, quæ habentur in Scripturis, in rebus necessariis ad salutem, non tamen in aliis, ac proinde semper remanere in Ecclesia nævos aliquos errorum.

Secunda restrictio est, ut illud: *« Ecclesia non potest errare, »* intelligatur de sola Ecclesia universali, non autem extendatur ad Episcopos, qui sunt Ecclesia representativa, ut nostri loquuntur; Quilibet enim Episcopus gerit personam suæ Ecclesie particularis, et proinde omnes Episcopi gerunt personam totius Ecclesie; ita habet Calvinus lib. IV, c. 8, § 11, 12, 14, 15, majoris institutionis, et in minori institutione cap. 8, § 146, 148, 149, et 150, ubi tamen mendaciter et fraudulenter explicans sententiam nostram, dicit, nos asserere, Ecclesiam non posse errare, sive utatur verbo Dei, sive non; cum tamen ipse non ignoret, nos non loqui de verbo Dei absolute, sed tantum de verbo scripto, ac dicere, Ecclesiam non posse errare, sive proponat, quæ habentur in Scripturis, sive dogmata extra Scripturam.

Nostra igitur sententia est, Ecclesiam absolute non posse errare, nec in rebus absolute necessariis, nec in aliis, quæ credenda, vel facienda nobis proponit, sive habeantur expresse in Scripturis, sive non. Et cum dicimus, Ecclesiam non posse errare,

id intelligimus tam de universitate fidelium, quam de universitate Episcoporum, ita ut sensus sit ejus propositionis, Ecclesia non potest errare, id est, id quod tenent omnes fideles tanquam de fide, necessario est verum et de fide; et similiter id, quod docent omnes Episcopi, tanquam ad fidem pertinens, necessario est verum et de fide.

His explicatis, probatur hæc veritas. Primo, de Ecclesia universa, ut continet omnes fideles, ac primum ex illo I. Timoth. III: *Ecclesia Dei est columna et firmamentum veritatis* (1). Respondet Calvinus, Ecclesiam dici columnam et firmamentum veritatis, quia conservat tanquam fidissima custos prædicationem verbi Dei scripti, non quod in nulla re errare possit.

At contra, nam in primis hoc modo officinæ librarij essent columnæ veritatis, quæ diligentissime custodiunt omnes Scripturas. Deinde Apostolus non meminit hic Scripturarum; sed simpliciter dicit, Ecclesiam esse columnam et firmamentum veritatis. Præterea, multo amplius est, esse columnam, quam simplicem custodem; nam columnæ inilitur domus, et ea remota, cadit. Sic igitur Apostolus vocans Ecclesiam columnam veritatis, vult significare veritatem fidei, quoad nos niti Ecclesie auctoritate, et verum esse quicquid Ecclesia probat, falsum quicquid illa improbat. Adde, quod etiam Ecclesia fuit columna, quando non erant Scripturæ, ex quo sequitur, non dici columnam propter custodiam Scripturarum. Denique, si de custodia ageretur, melius arca, quam columnæ Paulus comparasset Ecclesiam; nec enim columnæ, sed arca libros custodiunt.

Præterea secundo, Ecclesia gubernatur a Christo, tanquam a capite sponso suo, et a Spiritu sancto, tanquam ab anima, ut patet Ephes. I: *Ipsam dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius*. Et Ephes. IV: *Unam vocat, et unus Spiritus*; Ephes. V: *Vir caput est mulieris, sicut Christus caput Ecclesie* (3). Ergo si Ecclesia in dogmatibus fidei, vel morum erraret, Christo et Spiritui sancto error tribueretur. Quocirca Joan. XVI Dominus ait: *Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem*. (4)

Respondit Calvinus, Christum et Spiritum sanctum docere Ecclesiam omnem veritatem simpliciter necessariam, semper tamen relin-

quere aliquem nævum. Neque sequitur, tribui propterea Christo, aut Spiritui sancto errorem, sicut eis non tribuitur ignorantia, quæ sine dubio aliqua est in Ecclesia.

Respondeo, sicut vir, qui est caput mulieris, non tenetur removere ab uxore omnem ignorantiam, tenetur tamen removere omnem errorem, ex quo magnum aliquod malum oriatur, licet uxor excusetur per ignorantiam; ita etiam Christus tenetur removere omnem errorem ab Ecclesia, ex quo magnum oritur malum, talis autem est omnis error circa fidem. Nam magnum est malum, quod Ecclesia falsa fide Deum colat, cum præcipue cultus divinus in Fide, Spe, et Charitate consistat, ut Augustinus docet in Enchiridio, cap. 3.

Tertio, obligamur sub anathematis pœna, credere Ecclesie in omnibus, ut patet Matth. XVIII: *« Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi velut Ethnicus et Publicanus »* (5); et Concilia omnia dicunt anathema non assentientibus Ecclesie decretis: At iniquum esset, sub tam gravi pœna obligari ad assentiendum rebus incertis, et interdum falsis.

Respondet Calvinus, ideo Christum jussisse, ut Ecclesiam audiremus, quia sciebat, Ecclesiam nihil docturam extra verbum Dei scriptum. At contra, nam, ut omitam plurima, quæ diximus in disputatione de traditionibus: vera Ecclesia docet, epistolam ad Romanos esse verbum Dei, epistolam ad Laodicenos non esse verbum Dei; et idem de Evangelio Marci et Nicodemi, et similibus dici potest, quæ nusquam scripta sunt, non igitur est verum, Ecclesiam nihil docere extra verbum Dei scriptum.

Quarto, Ecclesiam esse sanctam, docet Symbolum Apostolorum, ista autem sanctitas proprie in professione dogmatum consistit, ergo Christiana professio nihil continet, nisi sanctum, id est, verum, quoad fidei doctrinam, et justum, quoad præcepta morum. Et in hoc revera excellit omnibus professionibus Philosophorum, Ethnorum, Judæorum, Hæreticorum: Omnes enim habent dogmata aliqua falsa admista veris.

Quinto, si esset vera Calvini sententia, maxima pars dogmatum fidei in dubium revocari posset; nam multa sunt de fide, quæ non sunt absolute necessaria ad salutem. Sane credere historias Testamenti veteris, vel Evangelia Marci et Lucae esse cano-

CAPUT XV.

Solvantur argumenta, quibus adstruitur Ecclesia invisibilis.

Superest, ut argumenta adversariorum diluamus. Ac primum, Ecclesiam esse invisibilem, his testimoniis probant. Hierem. XXXI. *Dabo legem meam in cordibus eorum, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum* (2). Ubi Deus distinguit Ecclesiam novi Testamenti ab Ecclesia Testamenti veteris, quod illa fuerit cœtus quidam externus, et propterea habuerit legem scripturam in tabulis lapideis; ista autem sit populus quidam interior, et propterea legem habeat scriptam in cordibus. Idem habetur Lucae XVII. *Regnum Dei non venit cum observatione. Neque dicent; Ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim Regnum Dei intra vos est*. Et Joan. IV: *Veni hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate*. (3). Ergo Ecclesia novi Testamenti non consistit in aliquo signo exteriori, nec est alligata locis et caeremoniis corporaliibus. Et Heb. XII: *Non enim accessistis ad tractabilem montem, et accessibilem ignem, sed ad Sion montem, et civitatem Dei viventis etc.* (4). Ubi comparat Synagogam monti Sinai visibili et tangibili, Ecclesiam autem monti Sion spirituali. Item I. Petri II: *Et ipsi tanquam lapides vivi superedificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias Deo* (5) at hæc domus est Ecclesia. Denique Ecclesiam esse, est articulus fidei, ergo non videtur Ecclesia, sed creditur.

Respondeo ad primum locum, Hieremiam non conferre Ecclesiam cum Synagoga, sed Testamentum novum cum veteri, ut eo loco patet: et quamvis Testamentum novum proprie sit charitas, quæ est lex in corde scripta, testamentum vetus proprie sit doctrina exterior, sive lex scripta in lapidibus, tamen non sequitur, Ecclesiam novi Testamenti esse invisibilem. Ut enim corpus cuiuslibet animalis visibile est, et tamen habet multa intus, quæ non videntur, ut cor, hepares, spiritus vitales, et similia: ita Ecclesia

nica scripta, imo ullas esse divinas Scripturas, non est omnino necessarium ad salutem; nam sine hac fide multi salvati sunt, antequam Scripturæ scriberentur, et postea tempore novi Testamenti, multæ barbaræ nationes; de quibus scribit Irenæus lib. III, cap. 4. At hoc est absurdissimum, nec ullo modo admitteret Calvinus posse dubitari de Scripturis; non igitur verum est, solum in rebus necessariis ad salutem, Ecclesiam non posse errare.

Probatur ultimo ex Patribus, qui, ut supra ostendimus, in questione de iudice controversiarum, omnes ad Ecclesiam provocant in questionibus fidei quibuscumque; quod certe nullo modo facerent, si Ecclesiam falli posse existimarent, Tertullianus libro de præscript. : « Age, inquit, omnes Ecclesie erraverint, nullam respexerit Spiritus sanctus. » Augustinus lib. I. contra Cresconium, cap. 33: « Scripturarum a nobis tenetur veritas, cum id facimus, quod universæ jam placuit Ecclesie, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas, ut quoniam sancta Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit hujus obscuritate questionis, Ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat. » Et Epist. 118: « Disputare contra id, quod universa Ecclesia sentit, insolentissimè insanie esse dicit. »

Jam quod etiam Ecclesia representative non possit errare, probatur primo, quia si omnes Episcopi errarent, tota etiam Ecclesia erraret, quia tenetur populi sequi suos Pastores, dicente Domino Lucae X: *Qui vos audit, me audit*, et Matth. XXIII: *Quicumque dixerint, facite* (1). Secundo, ex epistola Concilii Ephesini ad Nestorium, ubi cogitur Nestorius, si Ecclesie satisfacere velit, juramento confirmare, se ita sentire, ut sentiunt Orientis et Occidentis Episcopi. Item ex Augustino lib. I. de Baptismo cap. 18. vocat decretum Concilii generalis, Ecclesie universæ consensus: et merito, nam Ecclesia non docet nec decernit quidquam, nisi per suos Pastores, sicut quodlibet corpus per suum caput. Unde etiam III. Reg. VIII. congregatio Sacerdotum et Seniorum vocatur omnis Ecclesia Israel. Et Chrysostomus exponit illud Matth. XVIII: *Dic Ecclesie*, id est, *Prælato*. Sed de his plura in materia de Conciliis.

(1) Luc. X, 16; Matth. XXIII, 3. — (2) Jerem. XXXI, 33. — (3) Luc. XVII, 20; Joan. IV, 23. — (4) Hebr. XII, 18 et 22. — (5) I. Petr. II, 5.

(1) I. Tim. III, 15. — (2) Eph. I, 22; IV, 4; V, 23. — (3) Joan. XVI, 13. — (4) Matth. XVIII, 17.

visibilis habet multa invisibilia, Fidem, Spem, Charitatem etc. Et quamvis hæc dona invisibilia, sint necessaria in Ecclesia, et in sola Ecclesia, non tamen in omnibus ejus partibus; sicut sensus est necessario in animali, et solo animali, et tamen non est in omnibus ejus partibus.

Ad secundum dico, per Regnum Dei Lucæ XVII. intelligi vel gratiam, per quam Deus nunc regnat in cordibus hominum, ut exponit Theophylactus, vel ipsum Christum, ut Beda exponit; loquitur enim eo loco Christus de utroque suo adventu. Interrogaverant enim Pharisei: *Quando venit Regnum Dei, id est Regnum Messiae?* Dominus autem respondet, Messiam venisse, et rursus etiam venturum in die judicii. Itaque de adventu primo ait: *Regnum Dei non venit cum observatione; ecce enim Regnum Dei intra vos est, id est, jam advenit Messias, jam præsens est.* De secundo subjungit: *Et dicant vobis: Ecce hic, aut ecce illic, nolite exire; sicut enim fulgur coruscat de sub celo etc. ita erit adventus Filii hominis (1).*

Ad tertium dico, eo loco doceri, præcipuum cultum Dei in Ecclesia internum futurum, sed non propterea sequitur, Ecclesiam ipsam esse invisibilem, ut jam diximus. Neque etiam sequitur, omnem cultum externum esse rejiciendum, et externa templa esse destruenda. Dominus enim eo loco non agit de loco orationis, sed de modo, et ritu. Si enim dicere voluisset, veros Dei cultores non amplius adoratos Deum in Hierusalem, neque in monte Garizim, falsum dixisset. Constat enim Petrum et Joannem, post acceptum Spiritum sanctum, ascendisse in templum Hierosolymitanum ad horam orationis nonam, ut dicitur in Actis Apostol. III. Constat etiam, semper fuisse postea in Palestina Christianos, qui Deum adoraverunt in Hierusalem, et in monte Garizim, et ubicumque eos esse contingebat. Loquitur ergo de ritu adorandi, sive orandi; et sensus est, neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem, id est, neque ritu Samaritanorum, neque ritu Judæorum, sed ritu Christianorum adorabitis, qui ritus est adorare in spiritu et veritate. Quod duobus modis exponitur.

Chrysostomus, Cyrillus, et Euthymius in hunc locum, opponunt illud: *In spiritu, cæremoniis Judæorum, quatenus corporales*

erant; illud: *In veritate, iisdem cæremoniis, quatenus figuræ et umbræ erant rerum futurarum.* Theophylactus, B. Thomas, et Cajetanus opponunt illud: *In spiritu, ritui Judæorum, qui præcipue externus et corporalis erat; illud: In veritate, ritui Samaritanorum, qui falsus et erroneus erat; illi enim simul colebant Deum verum, et Deos falsos.* Itaque Dominus dicit, ritum populi Christiani fore præcipue spirituales, et simul verum ac purum ab omni errore, licet spiritualis ritus non excludat corporales cæremonias, quatenus prosunt ad spirituales cultum promovendum.

Ad quartum dico cum Chrysostomo, Theophylacto, B. Thoma, et aliis, Apostolum ibi per montem Sion spirituales, et civitatem Dei viventis, non intelligere Ecclesiam militantem, sed triumphantem, quæ ex beatis spiritibus constat. Conferunt enim Synagogam cum Ecclesia, ac dicit, homines Testamenti veteris accessisse ad montem Sion corporeum, ut aliquo modo per corporeas imagines ibi Deum viderent. At homines novi Testamenti accessisse non re, sed spe, ad montem Sion, spirituales, id est, ad gloriam beatorum, ubi Deus videtur facie ad faciem. Unde ibidem subditur: *Et multorum millium Angelorum frequentiam, et spiritus justorum et perfectorum etc. (2).*

Ad quintum respondeo, duobus modis dici aliquid spirituale. Uno modo, secundum substantiam, quomodo Ephes. VI dicitur *spiritualia nequitie in celestibus.* Altero modo, secundum ordinationem ad Spiritum, quia ordinatur aliquid ad spiritum, vel spiritus in eo dominatur. Quomodo I. Corinth. dicitur homo spiritualis, et I. Corinth. XV corpus spirituale, quia spiritus in eo dominatur, et ipsum ad munus spiritus movetur, et obedit sine ulla resistentia, et I. Petr. II vocatur hostiæ spirituales omnia bona opera, et Eleemosyna, et Jernia quæ ad Spiritum ordinantur. B. Petrus ergo cum dicit, Ecclesiam esse domum spirituales, intelligit hoc secundo modo; vult enim, Ecclesiam non esse domum ex lignis et lapidibus, sed ex hominibus Deo consecratis edificatam.

Ad sextum posset dici, in Symbolo non poni tantum, Credo Ecclesiam, sed, *Credo sanctam Ecclesiam.* Porro sanctitatem Ecclesie sine dubio invisibilem esse. Sed melius dico, in Ecclesia aliquid videri, et aliquid

(1) Luc. XVII, 21. — (2) Hebr. XII, 22.

credi. Videmus enim eum cœtum hominum, qui est Ecclesia, sed quod ille cœtus sit ipsa vera Christi Ecclesia, non videmus, sed credimus. Vera enim Ecclesia est, quæ profiteatur Christi fidem. Quis autem evidenter scit, nostram fidem esse Christi? id quidem firma ac certissima fide credimus: sed aliud est credere, aliud videre: imo ipsum credere definitur ab Apostolo, argumentum non apparentium.

Quod ut melius intelligatur, notandum est, omnem sententiam de fide, nasci, vel ex duabus propositionibus de fide, et tunc totam conclusionem inevidentem esse; vel ex una de fide, altera evidenti; et tunc conclusionem partim esse evidentem, partim inevidentem. Talis est ista conclusio: Isti homines, qui nunc profitentur fidem sub Romano Pontifice, sunt Ecclesia Christi; nam oritur ex hoc syllogismo: Ecclesia Christi est cœtus hominum profitentium Christi fidem, sub regimine legitimum Pastorum: sed isti qui subsunt hodie Romano Pontifici, sunt talis cœtus; igitur sunt Ecclesia Christi. In quo syllogismo major est de fide, et proinde inevidens. Minor est evidens; nam nihil ponimus in minore, quod non oculis, aut auribus percipiatur. Recte ergo inde infertur conclusio partim evidens, et partim inevidens.

Denique, res illa, seu (ut logice loquamur) incomplexum illud, de quo prædicatur Ecclesie ratio ac definitio, visibile quiddam est: at complexum, seu connexio prædicati cum subjecto, sola fide tenetur. Nec desunt exempla, quibus hoc illustretur. Siquidem hominem illum, qui est Christus Dei Filius, Apostoli videbant, et tamen illum esse Christum Dei Filium, non videbant, sed credebant. Unde Joan. XX dicitur est Thomæ: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti.* Et in Symbolo dicimus: *Credo unum Baptisma (1),* licet videamus, et sentiamus Baptisma, id est, aquæ aspersionem, et verborum prolotionem. Non enim videmus, sed credimus illam aquæ aspersionem, et verborum prolotionem esse Baptisma Christi, id est, Sacramentum quoddam.

CAPUT XXI.

Solvuntur argumenta, quibus adversarii probant, Ecclesiam posse deficere.

Jam quod Ecclesia possit deficere, et aliquando deficiat, probant his argumentis. Primo, initio mundi in solis Adamo et Eva Ecclesia tota consistebat, saltem in virtute. At uterque fidem amisit, et a Deo apostata vit, ut patet tum ex Genes. III, tum ex Patribus, Ambrosio libro de Paradiso cap. 6. Augustino Enchirid. cap. 45. et Prospero I. de gratia Dei, contra collatorem, ante medium.

Secundo, tempore Moysi, tota Ecclesia a Deo apostata vit. Nam Aaron summus Pontifex proposuit vitulum adorandum, et totus populus clamavit: *Hi sunt Dii tui Israel (2).*

Tertio, tempore Elie, tota Ecclesia visibilis defecerat. Nam III. Reg. XIX Elias dicit: *Relictus sum ego solus. Et Dominus ad eum: Reliqui mihi septem millia virorum in Israel, qui non curvaverunt genua ante Baal (3),* hos autem oculos fuisse non dubium est, cum eos ne Elias quidem cognoscere.

Quarto, ex Isaia I: *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepæ domini sui, Israel autem me non cognovit. A planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas.* Et Hierem. II: *Confusi sunt domus Israel, ipsi et Reges eorum, Principes, et Sacerdotes, et Prophetae eorum, dicentes ligno: Pater meus es tu. Quid vultis mecum judicio contendere? Omnes dereliquisti me, dicit Dominus. Et II. Paral. XV: *Transibunt dies multi in Israel sine Deo vero, sine Sacerdote, et Doctore, et sine Legge (4).**

Quinto, prædictum est, Ecclesiam istam visibilem cessaturam Daniel. IX: *Deficiet ista, et sacrificium;* Lucæ XVIII: *Filius hominis cum venerit, putas inveniet fidem in terra;* II. Thessal. II: *Nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati.* Itaque nobis Calvinus dictum esse existimat id, quod legitur Hierem. VII: *Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes: Templum Domini, templum*

(1) Joan. XX, 29. — (2) Exod. XXXII, 4. — (3) III. Reg. XIX, 14 et 18. — (4) Isai. I, 3; Jerem. II, 26 et 27; II. Paralip. XV, 3.